

ČECHY A EVROPA V ARCHITEKTUŘE 19. STOLETÍ ANEB JAK SE ČEŠTÍ ARCHITEKTI SETKÁVALI S EVROPOU

Jindřich Noll

Sledovat vztahy českého prostředí k cizině v předbřeznové době není snadné. Významnou úlohu v takových kontaktech sehrál 3. sjezd německých architektů a inženýrů v Praze roku 1844, charakterizovaný proslulou otázkou „In welchem Stile soll man bauen?“ Zúčastnilo se jej 150 německy mluvících architektů a inženýrů, z nich 90 z rakouské monarchie (včetně českých). Prostředkem seznamování se světovým vývojem byly četné publikace a nové časopisy (*Allgemeine Bauzeitung* od 1834, *Zeitschrift des österreichischen Ingenieur- und Architektenverbandes* od 1836). Mezi cizími architekty v Čechách vedli všudypřítomní vídeňští, reprezentovaní jak zemským stavebním ředitelstvím, tak architekty pracujícími pro šlechtické rody apod. (Jiří Fischer, z druhé skupiny např. Jidřich Koch). Dále do Čech pronikali němečtí architekti (saský královský stavitel Christian Schuricht - autor zámku Kačina, profesor pražské Akademie Johann Guttensohn, autor farního kostela v Mariánských Lázních, původem Mnichovan). Po Guttensohnovi byl profesorem na Akademii Bernard Grueber, rodák z bavorského Donauwörthu, v letech 1845-1862. Uvedl do Prahy studium středověkého stavitelství, prokázal kvality urbanistické a postavil řadu staveb jak klasicistních, tak inspirovaných středověkem. Pro své postoje vůči Čechům musel předčasně ukončit profesuru. Stavbu železničního viaduktu přes Vltavu vedl jihotyrolský rodák Alois Negrelli (projekt však pochází z větší části od Jana Pernera). Mezi zámky je pak spíše výjimkou Hrádek u Nechanic postavený podle projektu anglického architekta Lamba v letech 1839-1854.

Ve třetí čtvrtině 19. století bylo postaveno v Čechách a na Moravě několik inženýrských staveb, které mají cizí autory nebo aspoň dodavatele. Jmenovitě to jsou tři mosty: druhý visutý most v Praze projektovali angličtí inženýři Ordish a LeFeuvre pro ověření nové konstrukce. Pro druhý železniční most pod Vyšehradem dodala materiál Harkortova mostárna v Duisburku. Železniční most přes údolí Jihlavy u Moravských Bránic na státní dráze z Brna do Vídně, připisovaný mylně též Gustavu Eiffelovi, dodala podle projektu Karla von Rupperta Cailova mostárna ve Fives-Lille. Všechny tři náročné stavby mají přitom společný rys - okolo přelomu století (asi po 30 letech služby) doznaly podstatných změn. U visutého mostu přes Vltavu byl změněn způsob zavěšení, u moravského viaduktu byly změněny vysoké podpěry, železniční most pod Vyšehradem byl nahrazen novým.

Někteří významní vídeňští architekti mohli, třebaže se v našich zemích nestavělo podle jejich projektů, ovlivňovat architektonickou tvorbu účastí v komisích a posuzováním projektů. Tak tomu bylo v případě soutěže na Národní divadlo, již posuzovali profesori vídeňské Akademie August Siccar v. Siccardsburg a Eduard v. d. Nüll, nebo projekty soutěže na Rudolfinum posuzovali Semper, Hansen a další.

Pro architekty na cestách byly Čechy a zvláště Praha vděčným cílem, zvláště ve vztahu ke středověku.

Pro české architekty se poznávání Evropy otevíralo hlavním městem monarchie, sídlem státních úřadů, předních učilišť říše a městem bohaté stavební aktivity. Řada českých architektů začala studovat v Praze na polytechnice, a po několika semestrech se odebrala na polytechniku nebo Akademii vídeňskou (v letech 1862 až 1910 se na Akademii v Praze architektura samostatně nevyučovala, na technice byl jeden profesor, od roku 1870 jeden na německé a jeden na české škole, zatímco ve Vídni bylo stále několik profesorů na Akademii i technice). Po studiu se někteří rozhodli ve Vídni praktikovat, začali pracovat u zavedených firem, ti nejnadanější přijali asistenturu. To byl případ Hlávky, Zítka, Tesaře. Jiní byli do Vídně přivedeni jako specialisté pro významné stavby (Thun přivedl z Prahy J. O. Krannera na stavbu Votivního kostela jako kameníka od roku 1851, od 1858 natrvalo). V některých případech byli pražští architekti svými investory pověřeni prací mimo Čechy - např. Barvitiuss s Ullmannem navrhli nádraží Františka Josefa ve Vídni, Schulz pracoval na panství Vojtěcha Lanny v Gmundenu, nelze pominout ani podíl českých architektů na Světové výstavě ve Vídni 1873 (např. J. Schulz).

Jen někteří Češi se prosadili za hranicemi monarchie. Pravděpodobně nejdál se dostal František Schmoranz jako stavitel egyptského místokrále. Nejznámější je asi Josef Zítka svou stavbou zemského muzea ve Výmaru a urbanistickým plánem nové části města. Na základě doporučení Friedricha Prellera, s nímž se seznámil v Itálii, Zítka projektoval pro výmarského velkovévodu Karla Alexandra v letech 1862-1872. V Itálii působil další z českých architektů Antonín Barvitiuss, který vedl rekonstrukci Palazzo di Venezia pro Rakouské vyslanectví a Rakouský ústav. Přitom se zasloužil o důkladný průzkum budovy. Přestože byl v Římě v letech 1856-1866, výsledky průzkumů zpracovával a publikoval po desetiletí. Na samém sklonku století byl roku 1899 opavský rodák německé národnosti Josef Maria Olbrich vyzván hesenským velkovévodou Arnoštem Ludvíkem k účasti v darmstadtské *Kolonii umělců*.

Důležitým prostředkem poznání ciziny byly pro studenty a absolventy architektury studijní cesty, stipendijní pobyty a ceny. Především Velká státní cena nebo Římská cena umožňovaly až dvouletý pobyt v cizině, hlavně v Itálii. Dále byly ceny a prémie různých nadací i cestovní stipendia. Většina architektů podnikla po skončení studia cestu téměř po celé Evropě, navštěvovali Itálii, Francii, Německo, Nizozemí, méně britské ostrovy nebo východní Evropu. I zavedení architekti vyráželi na studijní cesty do ciziny, jak o tom referují *Zprávy spolku architektů a inženýrů* v roce 1872 (Aleš Linbauer navštívil Francii, kde fotografoval a nakupoval fotografie architektury).

Závažným důvodem k zahraničním studijním cestám byla příprava významných nebo náročných staveb. Například Zítka a Schulz podnikli při přípravě Rudolfiny studijní cestu na náklady investora po koncertních a výstavních budovách různých evropských zemí koncem roku 1874.

Neklademe si tu nárok na výčet všech výjezdů českých architektů do ciziny ani veškeré působnosti cizích architektů v našich zemích. Většinou pomíjíme situaci na Moravě, kde se díky spádu k Vídni více či méně uplatnili téměř všichni slavní vídeňští profesori: Förster, Ferstel, Schmidt, Siccardsburg, v. d. Nüll, Hansen, Fellner a Helmer: jen někteří z nich mají i díla v Čechách. To, že architekti pečlivě sledovali snad veškeré novinky podle rakouských i cizích časopisů a publikací, potvrzuje i prolistování *Zpráv spolku architektů a inženýrů* i inventáře odborných knihoven (spolků, uměleckoprůmyslových muzeí). Ovšem podněty pro architektonickou tvorbu se do našich zemí dostávaly i méně obvyklou cestou, jako například při stavbě rozhledny na pražském Petříně. Delegace Klubu českých turistů na Světové výstavě v Paříži 1889 byla natolik nadšena Eiffelovou věží, že padlo rozhodnutí postavit podobnou i v Praze k Zemské jubilejní výstavě. To se stalo v rekordním čase podle projektu Františka Prášila a Julia Součka s architektonickým řešením Vratislava Pasovského.